

Iulian Ghercă

Aspecte privind instaurarea comunismului în România – “Regimul Dej”

Comunizarea a fost un fenomen impus la întreaga scară a societății. Caracteristica sa esențială este dată de construcția unui nou model social și politic în care exercitarea puterii se face în mod absolut. Controlul puterii de stat, exercitarea acesteia nelimitat și impunerea modurilor economic, social și politic proprii în vederea atingerii scopurilor afirmate este miezul fierbinte al fenomenului. Construcția societății comuniste s-a făcut pe temeiul forței și păstrează tot timpul raporturile de forță cu societatea¹. Regimurile totalitare de orice nuanță, ori au sugrumat instituțiile statului ori le-au transformat în organisme parastatale, folosindu-le drept relee de transmitere a voinței Puterii către populație. În România, această disoluție a „societății civile” a cunoscut, față de celelalte țări ale lagărului socialist, accente specifice datorate ritmului etapizat de acaparare a puterii politice de către comuniști².

Schimbările în politica României din perioada comunistă sunt strâns legate de cele ce au avut loc în Uniunea Sovietică. Perioada 1945-1965 înregistrează două orientări ale politicii PCR-ului și anume în perioada 1945-1956, aceea de „supunere oarbă” față de directivele Moscovei, chiar dacă nu erau în interesul statului român, și (1957-1965) aceea de exprimare a unei autonomii și libertăți față de Moscova, politică ce a evoluat treptat influențată și de schimbările din Uniunea Sovietică (moartea lui Stalin în 1953 și venirea lui Hrușciiov) și de antipatia dintre Dej și Hrușciiov.

Principalul instrument politic folosit de Uniunea Sovietică în spațiul românesc a fost Partidul Comunist Român, care nu ar fi ajuns la putere fără sprijinul sovietic³. Actul de la 23 august 1944 a propulsat Partidul Comunist din România în guvern, acest fapt reprezentând primul pas spre putere.

¹ Mihai Gheorghiu, *Cercetare asupra comunizării prin cooperativizare a satului românesc. Scopuri și metodologii posibile*, în „Analele Sighet”, vol. II, *Instaurarea Comunismului între rezistență și represiiune*, Editura Fundația Academică Civică, București, 1995, p. 47.

² Marin Radu Mocanu, *Forme și strategii de comunizare a societății românești, 1940-1950* în „Anii 1949-1953. Mecanismele terorii”, Editura Fundația Academică Civică, București, 1998, p. 30.

³ Gheorghe Onișoru, *PCR – Evoluția programului și practica guvernării, 1944-1947*, în „Anuarul Institutului de Istorie A. D. Xenopol”, Iași, tom XXIX/1996, p. 215-238.

În elita partidului s-au înfruntat, de la început, două curente, intern și extern, ierarhia fiind stabilită abia cu ocazia Conferinței Naționale din octombrie 1945. Dintre cei rămași în țară se remarcă Lucrețiu Pătrășcanu, Gheorghe Gheorghiu-Dej, Constantin Pârvulescu, Teohari Georgescu, Chivu Stoica, Gheorghe Apostol, Ion Gh. Maurer și Emil Bodnăraș. În cealaltă tabără s-a situat grupul Ana Pauker – Vasile Luca, venit odată cu armata sovietică. Liantul dintre cele două facțiuni, dincolo de lupta acerbă pentru putere care le-a separat, a fost efortul comun în vederea îndeplinirii planului de stalinizare a României⁴.

Pentru a înțelege lupta lui Dej pentru dominația în partid și felul cum s-a menținut în fruntea lui până la moartea sa, în martie 1965, trebuie să luăm în considerare relația partidului cu Uniunea Sovietică. Această relație era, la sfârșitul anilor '40 și începutul anilor '50, de dependență absolută. Supunerea totală față de Stalin a caracterizat acțiunile lui Dej din perioada 1944-1953, când a jucat după scenariile date de dictatorul sovietic⁵.

A existat un conflict între așa-numiții „interiori”, conduși de Gheorghiu-Dej, și „exteriori” avându-i în frunte pe Ana Pauker și Luca, persoane care au petrecut anii de război la Moscova⁶. Această împărțire nu este tocmai corectă pentru că datorită loialității lui Dej față de Moscova a reușit acesta să-și eclipseze rivalii „exteriori”. La baza luptei pentru putere dintre Dej și Ana Pauker nu a stat o confruntare ideologică, ci un conflict personal între cei doi. Tot în sprijinul acestei idei este și eliminarea de către Dej a trei tovarăși, potențiali rivali la putere: doi dintre ei – Ștefan Foriș și Lucrețiu Pătrășcanu (care erau din gruparea interiorilor) – au fost executați, iar al treilea – Ana Pauker – a fost anihilat politic.

Faptul că Dej a ajuns în această poziție s-a datorat, în parte, calităților sale de tactician răbdător și manipulator experimentat. Consolidarea puterii a depins și de abilitatea de a evita să dea stăpânului sovietic vreun motiv de a-i pune la îndoială loialitatea. Dej era cu atât mai expus suspiciunilor lui Stalin, deoarece era singurul care nu fusese pregătit la Moscova, reprezentând astfel o „entitate” necunoscută. Pentru compensarea acestui dezavantaj Dej a făcut două lucruri: în primul rând, s-a înconjurat de

⁴ Idem, *Alianțe și confruntări între partidele politice din România (1944-1947)*, Editura Fundația Academia Civică, București, 1996, p. 116.

⁵ Dennis Deletant, *Teroarea comunistă în România, Gheorghe Gheorghiu Dej și statul polițienesc. 1948-1965* (se va cita *Teroarea comunistă...*), Editura Polirom, Iași, 2001, p. 118.

⁶ Victor Frunză, *Istoria stalinismului în România*, Editura Humanitas, București, 1990, p. 219.

agenți NKVD care stătuseră în pușcărie în timpul războiului, numindu-i în funcții importante din serviciile de Securitate și din Ministerul de Interne și oferindu-i lui Stalin o garanție a loialității sale. Printre aceștia se aflau Pantelimon Bodnarenko, Serghei Nikonov, Mișa Postanski etc. În al doilea rând, Dej a folosit toate ocaziile pentru a exploata inevitabilele greșeli din acțiunile rivalilor săi, oferindu-i lui Stalin motive de îndoială față de respectivii și, în același timp, înmulțindu-și propriile dovezi de credință. Dacă Stalin era singura persoană care-i putea cere socoteală lui Dej, atunci acesta din urmă putea să facă tot ce poftea, cu condiția să aibă „acordul stăpânului”.

Instaurarea regimului totalitar în România a fost impusă de U.R.S.S. și s-a realizat printr-un scenariu bine definit. După lovitura de stat din 23 august 1945 un nou pas în vederea instaurării regimului comunist a fost desființarea partidelor politice. Acest lucru s-a realizat cu ajutorul Securității și a dus la arestarea și condamnarea liderilor partidelor tradiționale (Maniu și Mihalache fiind condamnați la muncă silnică pe viață, pedeapsă comutată în închisoare pe viață).

În septembrie 1947, ministrul de externe Gheorghe Tătărescu fusese silit să demită câteva sute de angajați ai ministerului său, considerându-i a fi pro-occidentali, iar la 7 noiembrie el și alți membrii ai cabinetului au fost înlăturați din funcții la insistențele lui Groza. Regele a fost obligat să-i accepte pe Ana Pauker și Vasile Luca la Ministerul de Externe respectiv Finanțe, iar la 13 decembrie Emil Bodnăraș a devenit ministrul Forțelor Armate.

La 21 decembrie 1947 regele s-a întors în țară, iar 9 zile mai târziu Groza și Dej i-au cerut regelui să vină la București, de la reședința sa de la Sinaia, și l-au obligat să abdice. În aceeași zi de 30 decembrie 1947 a fost proclamată Republica Populară Română; astfel s-a realizat următoarea etapă a planului de instaurare a regimului totalitar comunist.

După ce primii doi ani de după război porțile partidului au fost deschise cu generozitate, ideologia luptei de clasă a demarat progresiv verificarea propriilor membrii, operațiune intitulată curățenia partidului⁷. Proclamarea Republicii Populare române și realegerea în februarie 1948 a lui Dej ca secretar general a dus la impunerea unui caracter

⁷ Delia Moisil, *Politica de cadre a PCR în anul 1947*, p. 206, în „Totalitarism și rezistență, teroare și opresiune în România comunistă”, (coord.) Gheorghe Onișoru, Editura Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor (CNSA), București, 2001.

de elită partidului și au fost introduse criteriile stricte privind calitatea de membru de partid. Nu era admis nici un membru al „forțelor clasei exploatare”⁸, cei ce făceau cerere de intrare în partid trebuiau verificați și era obligatoriu „stagiul de candidat”.

Aplicarea acestui program s-a realizat prin instituționalizarea noului regim comunist, prin crearea unei structuri de partid care a supravegheat fiecare domeniu de activitate. S-au înființat secții ale Comitetului Central – pentru femei, tineri, țărani, sindicate, transporturi, aprovizionare, industrie și comerț – cu structuri corespunzătoare la nivel local. Sentimentul elitismului și al exclusivității a servit la sporirea unității în partid, deși au existat disensiuni interne care au fost rezolvate de Dej prin îndepărtarea lui Teohari Georgescu, Vasile Luca și a Anei Pauker⁹.

Următorul pas în impunerea modelului totalitar sovietic în România a fost adoptarea Constituției Republicii Populare Române în 13 aprilie 1948 și introducerea sistemului judecătoresc de sorginte sovietică. Parlamentul, numit Marea Adunare Națională, avea o singură cameră, definită ca „organul suprem al puterii în stat”. Un prezidiu compus dintr-un președinte, un secretar și 17 membrii, acționa în numele Adunării atunci când aceasta nu se afla în sesiune, ceea ce se întâmpla des, în timp ce Consiliul de Miniștri era organul executiv suprem. Aceste organisme se aflau supuse autorității Partidului Comunist¹⁰.

Partidul a acționat cu rapiditate pentru transformarea României urmând modelul sovietic și folosind normele și practicile staliniste. Naționalizarea întreprinderilor industriale, a băncilor și societăților de asigurări, a minelor și întreprinderilor de transport în anul 1948 a permis, pe lângă introducerea planificării centralizate cantitative și distrugerea bazei economice a celor stigmatizați ca dușmani de clasă.

Pentru conducătorii comuniști, orice refacere completă a societății impunea eradicarea religiei și distrugerea Bisericilor¹¹. Biserica, prin autonomia pe care o are față de stat, prin prestigiul de care se bucură în rândul populației, prin mesajul universal și morală, având mai presus de stat puternice legături de solidaritate, devine, astfel, locul

⁸ Dennis Deletant, *România sub regimul comunist* (se va cita *România sub regimul...*), Editura Fundația Academică Civică, București, 1997, p. 67.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*, p. 68.

¹¹ Jean Francois Soulet, *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre*, Polirom, Iași, 1998, p. 44.

firesc de refugiu al unei eventuale opoziții, un fel de bazin colector în care se adună nemulțumiții și toți cei ce caută, într-un fel, o soluție alternativă. În ochii comuniștilor, clădirea unei noi societăți părea imposibilă fără supunerea și controlarea Bisericii. Experiența în materie a „fratelui mai mare” sovietic arăta că acest lucru era extrem de greu de îndeplinit. Controlul bisericilor ortodoxe, atât în Bulgaria, cât și în România și Iugoslavia, s-a făcut mai repede, având în vedere legăturile cu Patriarhia Moscovei, deja supusă statului sovietic¹².

Biserica Romano-Catolică a reprezentat o formă de rezistență anticomunistă ce a avut la bază principiile de ordin religios, care s-a manifestat diferit față de celelalte mișcări de rezistență existente în România. Această rezistență a fost înfrântă într-un mod foarte brutal, însă nu în totalitate.

Comportamentul mult mai agresiv al comuniștilor față de Biserica Romano-Catolică se explică și prin structura centralizată a acesteia, puternica ei subordonare față de Roma și solidaritatea dintre diferitele comunități din întreaga lume¹³. „Papa Pius al XII-lea vedea în comunism răul absolut, astfel că ciocnirile dintre cele două instituții au fost constante și violente”¹⁴.

Represiunea anticatolică a avut ca rezultat arestări¹⁵ și crime. Deși au existat numeroase tentative inițiate de comuniști, nu a fost posibilă o înțelegere între PCR și Biserică. Înțelegerea între comuniști și Biserica Catolică nu a fost posibilă, clerul catolic neacceptând compromisul. Statutul legal al Bisericii Romano-Catolice, din punct de vedere al legii din 1948 privind confesiunile, era ambiguu. Cea de-a doua ca mărime dintre bisericile supraviețuitoare din România nu era nici legală, nici ilegală, adică nerecunoscută, însă tolerată¹⁶.

Înlăturarea partidelor politice și a regelui Mihai, urmată de proclamarea Republicii Populare Române, a fost o etapă în instaurarea statului totalitar. Următorul mare inamic rămas în calea comunismului era Biserica, cu precădere cea catolică.

¹² *Ibidem*, p. 45.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Prezentăm în Anexele 1-2 cazul unui preot catolic și procedeul de monitorizare, urmărire și arestare a acestuia.

¹⁶ Denis Deletant, *Teroarea comunistă...*, p. 79.

În august 1950, PMR a trecut la desființarea județelor și a plaselor, realizând o nouă împărțire administrativă a teritoriului României, urmând identic modelul sovietic, noile unități administrative locale fiind acum regiunile și raioanele. În „planul pentru restructurarea organelor de partid și a aparatului lor în urma raionării teritoriului RPR” se preciza faptul că prin înființarea regiunilor și raioanelor se vor înființa și organe de partid care să conducă întreaga activitate, economică și politică, socială și culturală, de pe teritoriul respectiv. În locul Comitetelor de Partid Județene și de Plasă s-au creat Comitetele de Partid Regionale, Orașenești și Raionale¹⁷. În aceste condiții, principala funcție de bază a aparatului PMR a devenit cea de prim secretar de raion.

Au fost confiscate micile proprietăți agricole și la 2 martie 1949 proprietatea asupra pământului a fost luată complet din mâinile particularilor¹⁸. După distrugerea partidelor politice s-a interzis și presa aferentă lor. Mijloacele de informare publică au intrat total sub controlul statului. Bibliotecile și librăriile au fost epurate de titlurile necorespunzătoare din punct de vedere politic, activitățile ziariștilor, scriitorilor, artiștilor și muzicienilor au fost puse sub controlul Secției de Agitație și Propagandă a Comitetului Central al Partidului.

În viziunea ideologilor marxiști, munca trebuia să fie un „factor important în procesul formării omului nou”, având atât o funcție educativă, cât și una creatoare („construcția unei lumi noi”)¹⁹. În procesul educativ comunist instrumentul principal al educației era „un colectiv viu de muncă”. Munca era una din trăsăturile de bază ale colectivului socialist²⁰. În România, statutul și condiția muncitorilor nu erau hotărâte de către muncitorii înșiși, ci de două organizații: Confederația Generală a Muncii și Oficiul de Repartizare a Forțelor de Muncă, înființat în martie 1949, care „are scopul plasării și calificării forțelor de muncă devenite disponibile”²¹. Confederația Generală a Muncii s-a constituit la 30 ianuarie 1945. Congresul General al Sindicatelor Unite cerea abrogarea legii pentru reglementarea conflictelor de muncă, aceasta fiind considerată „reacționară”

¹⁷ Nicoleta Ionescu-Gură, *Reorganizarea PMR-ului după modelul PC al U.R.S.S. și crearea nomenclaturii CC la PMR în republica Populară Română, 1949-1954*, în „Totalitarism și rezistență, teroare și opresiune în România comunistă”, (coord.) Gheorghe Onișoru, Editura CNSAS, București, 2001, p. 29.

¹⁸ Dennis Deletant, *România sub regimul...*, p. 68.

¹⁹ Laurențiu Axente, *Legislația Muncii (1949-1953)*, în „Anii 1949-1953. Mecanismele terorii”, Editura Fundației Academia Civică, 1998, București, p. 161.

²⁰ A. S. Marenko, *Poemul pedagogic*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1956, p. 725.

²¹ „Scânteia” din 25 martie 1949.

și „antiromânească”, iar conducerea oficiilor de plasare era luată de către reprezentanți ai sindicatelor (adică comuniști și social-democrați)²². Cel mai important dintre multele decrete care reglementau condiția muncitorului era Codul Muncii din 8 iunie 1950. Menit să pună în practică planul cincinal, el reglementa înțelegerile și angajările colective, normele, câștigurile și salariile, orele de muncă și de odihnă²³.

S-au organizat lagăre de muncă pentru cei ce nu se supuneau noului regim. Cea mai mare concentrare a acestora a fost în zona Bărăganului, la jumătatea drumului dintre București și Marea Neagră. Această regiune slab populată a înregistrat o creștere masivă a populației la începutul anilor '50, ca urmare a deportărilor în masă ale românilor, dar mai ales ale sârbilor și germanilor care erau considerați un risc de către rapoartele securității, dată fiind tensiunea dintre Iugoslavia și România²⁴.

Pe lângă fenomenul deportării au fost organizate și un număr semnificativ de închisori cu destinație pentru anumite categorii de deținuți. De exemplu Sighet, în nordul Maramureșului, a fost ales „dat fiind vecinătatea cu Uniunea Sovietică” drept centru de încarcerare a celor pe care regimul îi considera a fi cei mai periculoși opozanți ai săi²⁵. Închisoarea din Pitești a devenit renumită pentru un experiment de o originalitate sadic-grotescă, aplicat pentru prima dată acolo la 6 decembrie 1949, denumit reeducare, experimentul a fost folosit cu câteva luni înainte la închisoarea de la Suceava.

Cu toată loialitatea lui Dej față de Stalin și Uniunea Sovietică el făcea distincție între URSS și modelul sovietic. După moartea lui Stalin Dej a optat pentru modelul sovietic și nu pentru Uniunea Sovietică, conducându-și partidul și țara pe un nou drum, de autonomizare față de „stăpânul sovietic”. Rațiunile lui Dej au fost în primă fază de natură economică și s-au manifestat prin refuzul de a accepta pentru România, în cadrul CAER, rolul de „grânar” al statelor industrializate ca RDG și Cehoslovacia²⁶.

Ruptura de Moscova s-a făcut treptat, fiind alimentată de antipatia reciprocă dintre Hrușciiov și Dej, care a atins punctul culminant în 1957, cu ocazia vizitei conducătorului sovietic în România, când s-a observat răceala dintre cei doi lideri. La

²² Șerban Rădulescu Zoner (coord.), *Instaurarea totalitarismului comunist în România*, Editura Cavallotti, București, 1995, p.163.

²³ Laurențiu Axente, *op. cit.*, p. 163.

²⁴ Această tensiune a intervenit ca urmare a excluderii Iugoslaviei din Cominform în iunie 1948. Dennis Deletant, *Teroarea comunistă...*, p. 88.

²⁵ *Ibidem*, p. 90.

²⁶ *Ibidem*, p. 214.

Moscova s-a lansat planul de creare a unei regiuni economice cuprinzând o mare parte din Republica Socialistă Sovietică Moldovenească, o parte din România și o parte din Bulgaria. Acest plan a fost condamnat public în presa românească²⁷.

O serie de măsuri antirusești s-au introdus în 1963, printre care închiderea Institutului „Maxim Gorki” din București, eliminarea limbii ruse ca materie obligatorie în școli și înlocuirea numelor rusești ale străzilor și ale unor clădiri publice cu nume românești. Toate acestea anunțau o autonomie mai mare față de Moscova²⁸.

Înlăturarea lui Hrușciiov de la Conducerea PCUS, la 14 octombrie 1964, i-a oferit lui Dej o nouă șansă de a consolida ruperea de Moscova. Exploatând schimbarea conducerii, l-a convocat pe ambasadorul sovietic la 21 octombrie 1964 și i-a cerut să retragă consilierii KGB din România. Discuțiile dintre Brejnev și Dej au continuat până la sfârșitul lunii noiembrie în legătură cu retragerea consilierilor sovietici din București. Conducerea sovietică a cedat și, în decembrie 1964, consilierii au fost retrași, permițându-li-se să ia cu ei tot ce adunaseră în apartamentele rechiziționate²⁹.

La sfârșitul lui ianuarie 1965 Dej a început să dea semne că este grav bolnav. În ziua de 19 martie, la ora 16 și câteva minute, secretarul partidului a intrat în comă, iar după două ore a murit. O oră mai târziu s-a anunțat vestea la radio³⁰. Astfel se încheia prima parte a regimului totalitar din România. Dej a fost urmat de Nicolae Ceaușescu, continuator al politicii de autonomie față de Uniunea Sovietică. Un regim plin de asasinate și de distrugere a vechilor valori ale poporului și ale societății românești și care a făcut să fim tributari mentalității inoculate în acea perioadă.

Trupele sovietice au transformat partidul comunist într-o forță politică majoră în țară, iar prin intermediul acestui instrument au fost aduși la putere Gheorghiu Dej și „tovarășii” săi. Regimul comunist din România, la fel ca toate regimurile politice din Europa de Est, s-a bazat în mod deosebit pe folosirea terorii ca instrument al puterii politice. Această teroare s-a manifestat în două faze distincte: în prima fază au fost eliminați adversarii din calea consolidării puterii, iar în cea de-a doua s-au aplicat metode pentru a asigura obediența, după înfăptuirea schimbării „revoluționare”. Indiferent de

²⁷ I. Alexandrescu, *Obsesia Protecționismului*, în „Dosarele istoriei”, nr. 3, 1997, p. 38.

²⁸ Dennis Deletant, *România sub regimul...*, p. 122.

²⁹ Idem, *Teroarea comunistă...*, p. 217.

³⁰ Pierre Dubois, *Ultimele zile ale lui Gheorghiu Dej*, în „Dosarele istoriei”, nr. 3, 1997, p. 49.

evoluția relațiilor dintre București și Moscova, natura represivă a regimului Dej a rămas în principal aceeași, precum și comportamentul violent față de cei arestați și anchetați.

După 1964, românii au fost marcați mai cu seamă de frica de Securitate decât de teroarea de tip stalinist, iar regimul Ceaușescu, în pofida revoltătoarelor încălcări ale demnității umane și ale disprețului față de drepturile omului, nu s-a folosit niciodată de tactica arestărilor în masă sau a deportărilor interne masive: acestea fuseseră trăsăturile distinctive ale celei mai mari perioade a epocii Dej.

Anexa 1

În cele ce urmează prezentăm un caz de persecuție a unui preot catolic, pentru a evidenția procedeul de monitorizare, urmărire și arestare a celui în cauză. Este vorba despre preotul Ioan Pârțac, născut la 25 ianuarie 1927, în comuna Răchiteni. Din octombrie 1957 a fost preot în parohia catolică din Iași³¹.

Ancheta desfășurată de Securitatea din Iași împotriva preotului Ioan Pârțac s-a declanșat din cauza existenței a două note informative ale unui informator al Securității, numit *Horia*. Prima datează din 7 aprilie 1958 și reproduce unele pasaje dintr-o predică a preotului, iar a doua notă din 21 iulie 1958³², fiind redactată în urma unei declarații făcută de preot informatorului respectiv. Aceste note au dus la decizia Securității de a infiltra în anturajul preotului doi informatori cu nume de cod *Horia* și *Sandu Grigore*, cu scopul de a câștiga încrederea preotului, ca apoi să ofere informații poliției politice. Direcția Regională a Securității Iași hotăra, la 14 martie 1959, deschiderea dosarului individual de urmărire informativă a preotului Ioan Pârțac, invocând, următoarele: „Desfășoară activități dușmănoase împotriva regimului nostru prin discuțiile ce le poartă cu credincioșii catolici, precum și în predicile ce le țin. A colecționat cărți de unii autori interziși. Aceste cărți, preotul Ioan Pârțac le dă la studenți și credincioși pentru a le citi”³³. Ca „dovezi neîndoielnice”, Securitatea invoca notele informative ale agenților *Horia* și *Sandu Grigore*, precum și fotocopiile după cărți interzise, motiv pentru care preotul Pârțac Ioan era trecut la categoria de evidență operativă „instigare și difuzare de materiale interzise”, cu acuza de suspect de activitate dușmănoasă desfășurată sub masca cultului catolic. Securitatea propunea deschiderea dosarului informativ, în scopul stabilirii activității dușmănoase a preotului împotriva regimului comunist, a legăturilor sale suspecte, a cărților interzise pe care le avea în bibliotecă, precum și a elementelor pe care le citau, tipul de educație pe care îl făcea studenților și elevilor³⁴.

³¹ Arhiva Episcopiei Romano-Catolice Iași (în continuare se va cita AERC Iași), dosar 1/1959, fila 122.

³² Arhivele Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (în continuare se va cita ACNSAS), dosar I 4410, vol. I, f. 77-78, *apud* Dănuț Doboș, *Martiri și mărturisitori*, în „Buletin istoric”, nr. 5 (2004), Editura Presa Bună, Iași, 2004, p. 247.

³³ ACNSAS, dosar I 4410, vol. I, f. 2, *apud Ibidem*, p. 247.

³⁴ ACNSAS, dosar I 4410, vol. I, f. 3, *apud Ibidem*, p. 248.

Conform planului de compromitere și demascare a preotului Ioan Pârțac, agentul Sandu Grigore, student la Facultatea de Filologie de la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, a primit ordin de la ofițerii coordonatori ai operațiunii să-i identifice pe studenții și elevii care, cu ocazia orelor de catehizare primeau, sub formă de împrumut, literatură religioasă și istorică³⁵.

În perioada premergătoare arestării preotului Ioan Pârțac, agentul Sandu Grigore a redactat șase note informative³⁶. Conform acestor note, Ioan Pârțac a fost determinat să-și exprime punctul de vedere cu privire la situația politică externă, la represiunea antireligioasă practică de regimul ateu comunist, îngrădirea libertății religioase pentru studenți și elevi, îngrădirea libertății de conștiință pentru profesorii români obligați de regim la o îndoctrinare forțată a elevilor și studenților, pericolul pentru conștiința elevilor și studenților catolici a propagandei comuniste atee³⁷. Aceste rapoarte conțin și liste cu studenții catolici din Iași care frecventau biserica, observații despre lecțiile de cateheză, concursurile pe teme religioase organizate de acesta în baza bibliografiei consultate la biblioteca parohiei³⁸.

Raportul lui Sandu Grigore din 15 aprilie 1959 a fost cel mai periculos deoarece, potrivit acestei note din raport, la 10 aprilie 1959 Sandu Grigore a descoperit, în biblioteca parohiei, caietul care servea la evidența împrumuturilor de cărți utilizat de preotul Pârțac și care conținea numele studenților ce împrumutaseră cărți, data împrumutului, titlul lucrării și eventuala adresă sau număr de înregistrare³⁹.

Pe baza acestui caiet de evidență au fost arestați toți studenții care împrumutaseră lucrarea *Problema muncitorească*. Nota din 25 aprilie 1959 indică numele a trei elevi catolici de la școala profesională CFR din Iași, care studiaseră această lucrare⁴⁰.

Operațiunea de urmărire informativă s-a încheiat la data de 1 mai 1959, iar timp de 20 de zile preotul Ioan Pârțac a fost supravegheat operativ de către ofițeri de securitate. În cele 20 de zile care au premers arestării sale, securitatea a propus Departamentului Cultelor anularea deciziei privind transferul celui acuzat la seminarul din Iași⁴¹.

La 7 mai 1959, conducerea Ministerului Afacerilor Interne și-a dat acordul privind arestarea preotului Ioan Pârțac⁴², operațiunea desfășurându-se în noaptea de 20 spre 21 mai 1959.

Scena arestării a fost descrisă într-o notă informativă a agentului *Horia* din 29 mai 1959: „În noaptea de 20/21 mai 1959, a fost arestat părintele Ioan Pârțac, vicar al parohiei catolice din Iași. Faptul ni l-a povestit în dimineața de 21 mai sora Iucunda, bucătăreasă la parohie << Pe la orele 12 noaptea au venit vreo 6 civili care au bătut la preotul Bachmeier. El n-a vrut să deschidă la început, dar apoi le-a dat drumul. L-au sculat pe

³⁵ ACNSAS, dosar I 4410, vol. I, f. 45, *apud Ibidem*, p. 248.

³⁶ În Anexa 3 vom prezenta 3 note informative redactate de cei doi informatori, *Sandu Grigore*, respectiv *Horia*.

³⁷ ACNSAS, dosar I 4410, vol I, f. 67,68, *apud* Dănuț Doboș, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 248.

³⁸ ACNSAS, dosar I 4410, vol I, f. 65, *apud Ibidem*, p. 248.

³⁹ ACNSAS, dosar I 4410, vol I, f. 63,64, *apud Ibidem*, p. 249.

⁴⁰ ACNSAS, dosar I 4410, vol I, f. 58, *apud Ibidem*, p. 249.

⁴¹ ACNSAS, dosar I 4410, vol I, f. 48, *apud Ibidem*, p. 250.

⁴² ACNSAS, dosar I 4410, vol I, f. 85,86, *apud Ibidem*, p. 250.

părintele Pârțac și i-au început a face percheziții. Noi am plecat pe jos și l-am văzut alb ca varul și îi curgeau broboane de sudoare pe față>>”⁴³.

Procesul preotului Ioan Pârțac a avut loc în iulie 1959, iar prin sentința nr. 427 din 22 iulie 1959, a fost condamnat la 8 ani de închisoare corecțională pentru „răspândirea de publicații interzise”. Sentința a rămas definitivă după ce Tribunalul Militar al regiunii a doua militare București, prin decizia nr. 2283 din 1 septembrie 1959, i-a respins recursul⁴⁴.

În ziua pronunțării sentinței, preotul Ioan Pârțac a fost predat penitenciarului Iași pentru executarea pedepsei de 8 ani închisoare. Cât a fost în arestul securității din Copou a fost supus la numeroase interogatorii, ultimul în data de 26 iulie 1959⁴⁵.

Prin decretul nr. 411/1964, preotul Pârțac a fost grațiat de restul pedepsei, fiind pus în libertate⁴⁶. După eliberarea sa, Securitatea Iași a emis hotărârea de trecere în evidență a preotului Ioan Pârțac pentru „activități politice de după 23 august 1944”, aflându-se sub urmărire operativ-informativă în toate parohiile unde a activat după 1964⁴⁷.

Anexa 2

1. Notă redactată de agentul Horia la 11 aprilie 1958.

În ziua de 7 aprilie, la orele 6 după amiaza, Liturghia a fost celebrată de către părintele Ioan Pârțac, vicarul parohiei. La predică, părintele Pârțac a vorbit poporului despre dușmanii învierii lui Hristos de-a lungul veacurilor. „Astăzi, dacă privim în jurul nostru, vedem numai dușmani și parcă ne e rușine să vorbim de marele mister al învierii. Mulți afirmă că știința va lichida religia, cu Biserica. Oh! Orbilor și nepricepuților! Nu vedeți astăzi bisericile mai pline ca oricând cu oameni, credincioșii din toate straturile sociale, în ciuda propagandei de la tot pasul împotriva Bisericii? Nu vedeți credința, care e astăzi îngrădită, cum încolțește în sufletul credincioșilor, mai curată și mai plină de viață ca oricând?”

Apoi, în încheiere, a adăugat: „așa cum azi n-a mai rămas urmă din dușmanii de odinioară, noi suntem siguri că și cei de azi se vor spulbera ca praful și cenușa, și Biserica lui Cristos va ieși învingătoare ca totdeauna, pentru că și conducătorul ei este însuși Cristos, care a ucis moartea și ne-a dat cea mai mare dovadă a dumnezeirii sale”⁴⁸.

2. Notă informativă redactată de agentul Horia la 15 aprilie 1959.

(...) În parohia catolică din Iași, părintele Ioan Pârțac a început intens pregătirea copiilor mici de 7-8 ani pentru Întâia sfântă Împărtășanie. Orele religioase de catehism și de învățare a rugăciunilor se țin duminica și vinerea după-amiază. În predica din 12 aprilie, vorbind în această problemă în biserică, el a spus: „Părinții, mamele și tații să știe că mai cu seamă astăzi, în epoca necredinței, au greaua și importanta sarcină de a da o

⁴³ ACNSAS, dosar I 4410, vol I, f. 49, *apud Ibidem*, p. 251.

⁴⁴ ACNSAS, dosar I 4410, vol I, f. 92, *apud Ibidem*, p. 252.

⁴⁵ ACNSAS, dosar I 4410, vol I, f. 93, *apud Ibidem*, p. 252.

⁴⁶ ACNSAS, dosar I 4410, vol II, f. 11, *apud Ibidem*, p. 252.

⁴⁷ ACNSAS, dosar I 4410, vol II, f. 3, *apud Ibidem*, p. 252.

⁴⁸ ACNSAS, dosar I 4410, vol I, f. 71, *apud Ibidem*, p. 253.

educație religioasă copiilor lor în familie și, prin exemplul lor, să crească din fiii și fiicele lor slujitori credincioși ai lui Cristos”⁴⁹.

3. Notă informativă redactată de agentul Sandu Grigore la 25 aprilie 1959.

(...) În legătură cu posibilitățile studenților catolici de a frecventa biserica, a arătat că fățiș nu se fac opreliști, deoarece comuniștii vor să salveze o aparență de libertate religioasă, de care Biserica profită. Se fac însă presiuni prin UTM, PMR, iar cei care, fiind urmăriți, sunt prinși, se expun unor persecuții, cum ar îndepărtarea dintr-un serviciu, etc. Dar studenții catolici pot veni la slujbă pe ascuns, dimineața sau seara. Aceia care, totuși, nu îndrăznesc s-o facă au scutire din partea Bisericii, având în vedere condițiile excepționale. O singură condiție: să-și păstreze mai departe îndeplinirea datoriilor religioase sub alte forme, frecvențări regulate la slujbă. Totul constă în a păstra credința. A adăugat însă că atenția celor care-i urmăresc pe studenți se îndreaptă, mai ales, spre mitropolia ortodoxă și mai puțin la biserica catolică⁵⁰.

⁴⁹ *Ibidem*, f. 64, *apud Ibidem*, p. 253.

⁵⁰ *Ibidem*, f. 58, *apud Ibidem*, p. 253.